

Отримані матеріали в результаті археологічних досліджень Володимира значно доповнюють нашу уяву про це давньоруське місто, його складові частини, етапи його розвитку, а також збагатили вітчизняну історичну науку новими речовими матеріалами, які у майбутньому допоможуть науковцям при подальшому вивченні населених пунктів періоду високого середньовіччя.

Значно доповнюють монографію додатки, які включають перелік імен володимирських князів, старост, та єпископів у хронологічному порядку, починаючи з X до XV ст. (с. 232-233). Цікавим є каталог житлових споруд Володимира, які відносяться до IX – XIV ст. з багато розміщеним графічним матеріалом (с. 234-271), а також каталог поховань X – XV ст. з території старого міста (с. 272).

Загалом монографія С.В.Терського залишає позитивне враження, оскільки є оригінальним науковим дослідженням. Вона базується на значному фактичному матеріалі, який дозволяє зробити вагомі висновки з актуальних проблем історії досліджуваного регіону. Монографія відзначається новизною матеріалів і актуальністю проблематики, яка зацікавить не тільки фахівців, але й усіх, хто цікавиться середньовічною історією України.

*Ігор Возний, Андрій Федорук
(Чернівці)*

**Мойсей А.А. Аграрні звичаї та обряди
у народному календарі східнороманського
населення Буковини. – Чернівці:
ТОВ «Друк-Арт», 2010. – 304 с.: 36 іл.**

Територія Буковини знаходиться у контактній смужці різноетнічних спільнот. Фактично можна говорити про постійну етнічну взаємодію у різні історичні періоди у цьому краї.

Автор рецензованої праці уважно проаналізував ситуацію в міжкультурних взаємостосунках східнороманського і українського населення під кутом зору, добросусідського їх співіснування. Тематика аграрних звичаїв і обрядів до певної міри розкриває саму суть концепції світосприйняття народних мас у повсякденному житті. Компаративний підхід до розгляду акультураційних процесів в етноконтактній зоні є характерною рисою і інших робіт А.Мойсея: «Сіміон Флоря Маріан – етнограф Буковини» (2003 р.), «Традиційна культура населення Буковини у наукових працях румунських дослідників другої половини XIX – початку XX ст.» (2005 р.), «Магія і мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини» (2008 р.). В них тематика народного календаря розглядається через призму порівняльного аналізу, уважного вивчення процесу акультурації, культурної амальгами, характерної для означеної етнографічної зони.

Водночас слід відзначити, що А.А.Мойсей своє дослідження побудував на матеріалах всієї буковинської етнографічної зони (територія Чернівецької області України та Сучавського повіту Румунії). Як результат – робота А.А.Мойсея становить зацікавлення для наукових кіл не лише України, але і Румунії та Республіки Молдови.

Структурно книга складається з 6-ти розділів, які охоплюють таку тематику: регламентація часу та структура народного календаря (просторові і часові уявлення у традиційному світогляді; річний цикл календарних свят; звичаї і обряди, пов'язані з водою, вогнем, рослинністю, культом померлих); скотарський (цикл скотарських свят, народний культ покровителів хижих звірів та змії) і землеробський (обряди, пов'язані із сільськогосподарськими роботами, обряди заклинання врожаю) календарі; зимові драматичні традиції.

З метою вивчення соціально-культурного фону, на якому відбувався процес виникнення, розвитку, деградації та зникання певних звичаїв та обрядів, автор в окремому розділі піддав досить ретельному аналізу соціальні та етнокультурні процеси, які відбувалися протягом XIX – XXI ст. на Буковині.

Автор книги на основі наукових досліджень проблеми аграрних звичаїв та обрядів народного календаря східнороманського населення засвідчує унікальність даної етнічної зони порівняно з сусідніми регіонами. Це підтверджується, на думку автора книги, наявністю цілої низки унікальних давніх звичаїв та обрядів, збережених в традиційній обрядовості автохтонного населення: магічний ритуал похорону антропоморфної ляльки *калоян* (*похорон засуши*) з метою викликання дощу, рештки обряду *напаруда*, які вже зникли в румунському етнічному просторі; комплекс зимових драматичних обрядів українського та східнороманського населення Буковини, які за архаїчністю, феєричністю та масовістю проведення є унікальними етнографічними явищами; ритуали дівочої та парубочої ініціації, які збереглися як у румунів, так і в українців та ін.

Подібні висновки, як і ті, що стосуються певних констатацій (збереження народним календарем своїх ґрунтовних позицій в існуючій календарній системі; наявність великої кількості спільних рис у календарній обрядовості румунів і українців; необхідність використання величезного потенціалу культурної спадщини для розвитку туристичної галузі) ґрунтуються на великій джерельній базі, яку автор так класифікує: писемні джерела XV – першої половини XIX ст.; матеріали архівно-музейних установ України, Румунії, Республіки Молдова (XVIII – XIX ст.); відповіді на етнографічні анкети (XIX – початок XXI ст.); монографії сіл та роботи, присвячені етнографічним зонам Буковини (XX – початок XXI ст.).

Окремо слід звернути увагу на матеріали, зібрані автором в етнографічних експедиціях з 1997 по

2009 рр. Саме вони у комплексі із згаданими джерелами та бібліографією дозволили А.Мойсею скористатися методом типологізації досліджуваних календарних звичаїв та обрядів. Автор книги провів дослідження у 295 населених пунктах Буковини, у тому числі 60 % румуномовних сіл всієї етнографічної зони.

Значний обсяг інформації дозволив автору провести картографування ряду етнографічних явищ, що, у свою чергу, відкрило можливість оцінити ступінь поширення обрядів, окреслити місця їх найбільшої концентрації, виявити ритуали локального, зонального масштабу, визначити відмінності та спільні елементи обрядових явищ.

Робота містить велику кількість ілюстративного матеріалу. Позитивним, як на нашу думку, в книзі є залучення текстів драматичних народних вистав, присвячених відзначенню свят різдвяно-новорічного циклу.

Рецензована монографія А.Мойсея може бути корисною для істориків, мовознавців, краєзнавців, етнологів, представників галузі культури і туризму, для широкого кола людей, які цікавляться минулим свого народу і своїх сусідів.

*Георгій Кожоляк
(Чернівці)*

Ботушанський В.М. Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини (Штрихи до портрета). – Чернівці: Технодрук, 2010. – 68 с.

Мабуть, не знайдеться на Буковині інтелегента-гуманітарія, особливо літератора, історика, краєзнавця, взагалі шанувальника історичної минувшини краю, який би не знав, чи принаймні не чув про Степана Смаль-Стоцького – відомого вченого, громадського, культурного і політичного діяча, одного з лідерів українського національного відродження на Буковині у 80-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст.

В умовах незалежності України про нього уже чимало написано з належним поцінуванням, бо за радянські десятиліття про нього можна було щось повідомити тільки у критичному плані. Тож таке надолужування у пошанівку відомого діяча цілком виправдане.

У цьому ряду праць про С.Смаль-Стоцького з приємністю називаємо й черговий, хай і скромний (68 стор.) науковий нарис проф. В.Ботушанського «Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини (Штрихи до портрета)» (Чернівці, 2010). З огляду на значну чисельність праць про цього іменитого «галицького буковинця» автор у зверненні до читача вважає за можливе проілюструвати різні сфери його діяльності лише окремими виразними штрихами, які, можливо, рідше цитувалися.

Беручи до уваги, що С.Смаль-Стоцький був передусім педагогом, професором Чернівецького університету, науковцем, автором нарисів у розділі «На ниві педагогічній і науковій» після подачі коротких біографічних штрихів показав його діяльність як завідувача кафедри української мови і літератури. Йдеться про курси, які він майстерно читав, особливо про творчість Т.Г.Шевченка, про керівництво українським студентським семінаром. Згадано про вирішальну роль С.Смаль-Стоцького у запровадженні у школах Буковини і Галичини, де вивчалася українська мова, фонетичного правопису замість важкого, малозрозумілого «язычя», про видану ним разом з Т.Гартнером «Українську граматику».

Як учений-філолог, зазначає автор, С.Смаль-Стоцький був дійсним членом Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові, навіть обирався керівником філологічної секції, підтримував зв'язки з багатьма тамтешніми науковцями, відомими діячами, зокрема з М.Грушевським, А.Шептицьким. А коли згодом, у 1918 р. при заснуванні Української академії наук у Києві постало питання про її фондаторів, зокрема у галузі українського мовознавства, то вибір випав на користь С.Смаль-Стоцького.

Автор зазначає, що хоч С.Смаль-Стоцький не був професійним істориком, але з великим зацікавленням ставився до минулого Буковини, вивчав його, результатом чого стало написання ним і видання у 1897 р. книги «Буковинська Русь» – першої ґрунтовної об'єктивної праці про українців Буковини як складової частини усієї української нації. Прилучення С. Смаль-Стоцького до історії Буковини послужило прийняттям його в члени і керівний склад «Історичного товариства», створеного 1902 р. в Чернівцях.

В.Ботушанський справедливо зазначає, що впродовж свого 30-річного перебування і праці на Буковині С.Смаль-Стоцький для широкого кола громадськості, а особливо для селянства, був відомим не стільки як університетський професор, а як громадський, суспільно-політичний діяч. Будучи щиро відданим справі українського національного відродження, піднесенню національної свідомості буковинських українців, він у 1886 р. вступив у перше українське просвітне товариство на Буковині «Руську бесіду», був у складі його керівництва, виступав за ширення просвіти серед українського населення з палкими промовама про роль знань, про необхідність самоусвідомлення себе українцями, про необхідність домагання своїх національних, громадянських, соціальних прав.

У 1887 р. він вступив у крайове педагогічне товариство «Руська школа», був у складі його керівного органу, виступав за поліпшення справи українського шкільництва. 1891 р. С.Смаль-Стоцького було обрано головою українського політичного товариства «Руська рада», яке обстоювало політичні права українців.